

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride instituut

Anne-Mari Abroi
EMILY DICKINSONI LUULE VÕTMESÕNADE TÕLKETEHNIKAD
DORIS KAREVA EESTINDUSTES
Magistritöö

Juhendaja: Maria-Kristiina Lotman, PhD

Tartu
2025

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Võtmesõnad, tõlketehnikad, Dickinson ja Kareva.....	5
1.1. Võtmesõnad ja selle tähendus.....	5
1.1.1. Võtmesõnad.....	5
1.1.2. Võtmesõnad ja Emily Dickinson.....	5
1.2. Tõlketehnikad.....	6
1.3. Emily Dickinson ja Doris Kareva.....	9
1.3.1. Emily Dickinsoni luule.....	9
1.3.2. Doris Kareva luuletõlkijana.....	9
1.3.3. Emily Dickinsoni luule tõlked eesti keelde.....	10
1.4. Luule tõlkimine.....	11
2. Võtmesõnade analüüs.....	13
2.1. Kasutatavad andmed.....	13
2.2. Analüüsimetoodika.....	14
2.3. Võtmesõnade tõlketehnikad.....	15
2.3.1. Üldised tulemused.....	15
2.3.2. Otsetõlge.....	16
2.3.3. Väljajätt.....	19
2.3.4. Üldistus.....	22
2.3.5. Täpsustus.....	25
2.3.6. Modulatsioon.....	27
2.3.7. Vähem kasutatud tõlketehnikad.....	29
2.4. Kordus.....	31
2.5. Muud muutused luuletustes.....	34
2.6. Analüüsi järeldused.....	35
Kokkuvõte.....	37
Kirjanduse loetelu.....	39
Summary.....	43

Sissejuhatus

Emily Dickinson on autori ja luuletajana üle maailma tuntud ning tema tekste on tõlgitud paljudesse keeltesse. Kuigi eesti keel on üks nendest, ei ole neid eestindusi, nende seas ka Doris Kareva tõlkeid, varem peaaegu üldse uuritud. Just see on põhjus, miks käesoleva magistritöö teema on Doris Kareva tõlked Emily Dickinsoni luulest. Täpsemalt keskendub töö luules leiduvate võtmesõnade tõlketehnikatele.

Võtmesõna on sõna või fraas, mis tõuseb tekstis või tekstikorpuses esile oma sagedaselt esinemuselt või ka kontekstilise ja tähendusliku kaalu tõttu. Kuna nendel on tekstis oluline roll, on ka nende vahendamisel eraldi suur tähtsus. Seega on oluline ka see, kuidas neid on teise keelde toodud. Luule tõlkimine erineb proosatekstide tõlkimisest, sest sõltuvalt valitud tõlketehnikast on tähtsad ka silpide arv, rütm ja riim. Sellisel juhtul on keerulisem tähendusstruktuuri, muuseas ka võtmesõnade semantikat edasi anda. Seega on otstarbekas uurida, kuidas on võtmesõnu luules vahendatud ning kuidas tõlkija poolt tehtud valikud võtmesõnade ja teksti tähendust muudavad. Sellise analüüsi tulemustel on nii teoreetiline väärtus, heites valgust sellele, millised on võimalikud tehnilised lahendused poeetilise teksti leksikaalse tasandi vahendamisel, kui ka praktiline väärtus, kaardistades luuletõlkijate jaoks võimalikke tehnikaid, mida tõlkimisel rakendada saab. Sellist analüüsi ei ole varem eesti luuletõlgete puhul tehtud.

Töö eesmärk on vaadata, milliseid tõlketehnikaid on Doris Kareva kasutanud Emily Dickinsoni luuletusi tõlkides ning nende valikute mõjusid luuletustele. Töö peamised uurimisküsimused on sellest tulenevalt: milliseid tõlketehnikaid on kasutatud? Kas ja kuidas on eri tõlketehnikate rakendamise tulemusel võtmesõnad ja nende tähendused muutunud? Kas ja kuidas on eri tõlketehnikate kasutus luuletust üldiselt mõjutanud ja muutnud? Oluline on ka mainida, et töö eesmärk ei ole mitte tõlkele hinnangut anda, vaid analüüsida, mis on eestindustes muutunud või välja jäänud. Muutuste ja väljajäätude olemasolu ei ole halb ega negatiivne, sest täpne tõlge on ilukirjandustekstide puhul võimatu. Seda erinevatel põhjustel nagu keeltevahelised erinevused, eksisteeriv sõnavara, sõnade kaastähendused, kultuurilised varjundid jne.

Käesoleva magistritöö tulemused heidavad valgust sellele, milliseid tähendusstruktuure on Dickinsoni eestindustes vahendatud sihtkeelele lähedaselt, kuid ka sellele, mis on tõlgetes teisenenud või täielikult välja jäänud.

Magistritöö koosneb kahest osast. Esimeses, teoreetilises osas defineeritakse võtmesõnad, tutvustatakse analüüsis kasutatavaid tõlketehnikaid, tehakse põgusad ülevaated Emily Dickinsoni luulest ja Doris Karevast luuletõlkjana ning tuuakse välja luuletõlke eripärad ja raskused. Teises, empiirilises osas tutvustatakse kasutatavaid andmeid ja töö jaoks loodud analüüsimetoodikat, tuuakse välja analüüsi tulemused, illustreeritakse neid näidetega ja tehakse tulemuste põhjal järeldusi. Lõpus esitatakse kogu tehtud tööst kokkuvõtte ja järeldused.

1. Võtmesõnad, tõlketehnikad, Dickinson ja Kareva

1.1. Võtmesõnad ja selle tähendus

1.1.1. Võtmesõnad

Võtmesõnu on käsitletud mitmes erinevas tähenduses. Lingvistikas kasutatakse mõistet enamasti selleks, et tähistada kindlas korpuses kõige levinumaid sõnu (Rayson 2008: 520). Siin töös on kasutusel aga kontekstipõhine lähenemisviis. Selle pakkus oma artiklis välja Paul Rayson (2008) ning sellest määratlusest lähtub siinses töös kasutatav võtmesõna mõiste ja ka nende uurimise meetod. Selle meetodiga ei leita võtmesõnu mitte sagedusotsinguga, vaid on valitud sõltuvalt andmetest ja korpuse sisust (samas, 520–521). Kuna magistritöö eesmärk on analüüsida ka muutusi, mis on luuletuse tähenduses toimunud, siis on semantiline ja kontekstipõhine lähenemine õigustatum. Ka Rayson (samas, 542) leiab, et üldiseid trende on selle meetodiga kergem tuvastada, lisaks ei ole tihti ainult sõna tasemel võimalik üldisemaid järeldusi teha. Selle lähenemise eelis on ka see, et mitmesõnalised väljendid loetakse üheks sõnaks, ning nende tähendust ja tähenduse muutumist on kergem analüüsida.

Selles töö kontekstis tähendab võtmesõna sõnu, mis kannavad luuletuse semantilise struktuuri seisukohalt suuremat koormust kas oma positsioonist (näiteks riimipositsioon), korduvusest, tähenduslikust kaalust ja muudest struktuursetest omadustest tulenevalt.

Kontekstipõhilist lähenemisviisi korral on alati tegu subjektiivse hinnanguga, mille põhjal tehtud valikutega kõik inimesed ei pruugi nõustuda. Lisaks tõlgendatakse luuleteost, mis on iseenesest tähenduslikult kihiline ja paljukoodiline ning millel on alati suurem või väiksem tõlgendamisruum. Sellel on semantilisele analüüsile vältimatud tagajärjed, mille tõttu jääb paratamatult mingi subjektiivsuse määr kehtima.

1.1.2. Võtmesõnad ja Emily Dickinson

Emily Dickinsoni luuletuste võtmesõnadest on läbi aastate kirjutatud palju. Kuna tegu on tuntud autoriga, kes elas 19. sajandil, siis on tema võtmesõnade esinemissagedusi juba mitmes eraldi uuringus analüüsitud ja need on juba teada. Dickinsoni võtmesõnadest ja

nende sagedusest on peamiselt kirjutanud kaks autorit. Esimene nendest on William Howard, kelle artiklis (1975) on Dickinsoni luuletuste sõnade sagedusi võrreldud teiste sama ajastu luuletajatega ning välja on toodud sageduste sarnasused ja erinevused. Lisaks on Dickinsoni sõnade sagedused eraldi välja toodud, piirdumata üksnes andmete esitusega, vaid ka analüüsidest saadud tulemusi. Howard (1975: 227) järeldab oma analüüsi põhjal, et Dickinsoni sõnavara on suur ja mitmekesine, ehk selles on sõnakordustele eelistatud leksikaalset varieerimist. Sellele vastanduv stiil seisneks väikeses sõnavaras, kus on sageli leiduvaid sõnu rohkem, sest mitme erineva sünonüümse või sarnase tähendusega sõna asemel kasutatakse vaid ühte. Dickinson toetub seejuures inglise keeles juba olemasolevale ja laiemalt kasutatavale leksikale ning kasutab ära selle keelelist rikkust, loomata seejuures neologisme või otsides oma luuletustesse haruldasi või lausa tundmatuid sõnu (Howard 1975: 230).

Teine autor on Cynthia L. Hallen, kes oma essees (2021) toob välja Dickinsoni sagedasemad sõnad ja varasemad viisid, millega on Dickinsoni sõnavara uuritud. Hallen viis ise läbi võtmesõnade analüüsi, et leida enam esinevad sõnad, mida Dickinson oma luuletustes ja kirjades kasutab.

Need uurimused põhinevad aga sageduspõhistel, mitte kontekstipõhistel võtmesõnadel. Lisaks ei ole selle töö eesmärgiks leida kõige levinumaid võtmesõnu, seega sellele aspektile väga palju ei keskenduta, ometigi tundus oluline teha põgus ülevaade sellest, mida on varem Dickinsoni võtmesõnade kohta uuritud.

1.2. Tõlketehnikad

Tõlketehnikate kohta käibib tõlketeaduses erinevaid termineid, mõnikord nimetatakse neid kirjanduses ka tõlkemeetoditeks, -strateegiateks või protseduurideks (Nida 1964: 241–247). Peter Newmark (1988: 81) eristab tõlkemeetodeid, mis iseloomustavad tekstile tervikuna rakendatud tõlkeotsuseid ning tõlkeprotseduure, mis puudutavad väiksemate tekstiüksuste tõlkimist. Teisalt on ka uurijaid, kes eristavad vastavalt globaalseid ja lokaalseid strateegiaid (Lörscher 1991: 71). Siin töös kasutan terminit 'tõlketehnikad', sest seda kasutavad Molina ja Albir (2002) oma artiklis, millele töös tuginen. Valisin nende tõlketehnikate kategooriad selle tõttu, et see on uuem kui paljud teised tuntumad tõlketehnikate kategooriad. Näiteks

pakkus ühe tuntuma luuletõlke strateegiate liigituse välja André Lefevere juba aastal 1975. Kuna tõlkimine ja luule tõlkimine ei ole uued teemad ja nendest on varem palju kirjutatud, siis ongi suur osa põhilisi käsitlusi juba vähemalt mitukümmend aastat vanad. Varasemad olulisemad ja mõjukamad luuletõlke käsitlused ja erialase kirjanduse autorid on Roman Jakobson (1971 [1959]), Jiří Levý (1963), James Holmes (1970), Burton Raffel (1988) ja Yves Bonnefoy (1992).

Molina ja Albir (2002: 511) pakuvad oma artiklis välja 18 erinevat tõlketehnikat. Artikkel räägib tõlketehnikatest üldiselt ega käsitle spetsiifiliselt luuletõlget. Käesolev magistr töö analüüsib lähemalt võtmesõnade tõlketehnikaid, seega tundus sobilik, et kasutatavad tõlketehnikate kategooriad on üldisemad ning pole keskendunud luulele.

Artiklis on Molina ja Albir (2008: 510–511) välja pakunud järgmised tõlketehnikate kategooriad: adaptatsioon, laiendamine, laenamine, kalka, kompensatsioon, kirjeldus, diskursiivne looming, kindlaks kujunenud vaste, üldistus, keeleline laiendamine, keeleline tihendus, otsetõlge, modulatsioon, täpsustamine, reduktsioon, asendamine (lingvistiline, paralingvistiline), transpositsioon ja variatsioon. Selles töös küll kõik nende pakutud tõlketehnikad analüüsis asjakohased ei ole, sest keskenduvad suulisele tõlkele. Lisaks puudub nende määratluses väljajätku kategooria. Nende tõlketehnikad on defineeritud järgnevalt.

- Adaptatsioon (*adaptation*). Lähtetekstis olev kultuuriline element asendatakse sihtkultuuri omaga.
- Laiendamine (*amplification*). Sihtteksti on lisatud detaile, mida lähtetekstis ei ole. Selleks on näiteks informatsiooni lisamine, joonealused märkused ja parafraseerimine. See on vastand reduktsioonile.
- Laenamine (*borrowing*). Sõna või väljend võetakse lähtekeelest otse üle, ning seda kas ilma muutusteta või naturaliseerituna, ehk seda on muudetud, et see vastaks sihtkeele õigekirja reeglitele.
- Kalka (*calque*). Lähtekeelne sõna või väljend tõlgitakse otse sihtkeelde.
- Kompensatsioon (*compensation*). Lähtetekstis olev informatsioon või stiilielement antakse sihttekstis edasi teises kohas, kuna seda ei saa lähtetekstiga samas kohas edasi anda.
- Kirjeldus (*description*). Termin või väljend asendatakse selle kirjeldusega.

- Diskursiivne looming (*discursive creation*). Luuakse ajutine vaste, mis on kontekstiväliselt ootamatu.
- Kindlaskujunenud vaste (*established equivalent*). Tõlkes kasutatakse vastena sõna või väljendit, mis on kas sõnaraamatute või päriselulise kasutuse järgi vaste lähtekeelsele sõnale või väljendile.
- Üldistus (*generalization*). Sihtkeeles kasutatakse vastena kas üldisemat või neutraalsemat sõna. See on vastand täpsustamisele.
- Keeleline laiendamine (*linguistic amplification*). Sihttekstis lisatakse lingvistilisi elemente, ehk kasutatakse rohkem sõnu kui lähtetekstis. Seda kasutatakse tihti suulises tõlkes ja dubleerimisel. See on vastand keelelisele tihendusele.
- Keeleline tihendus (*linguistic compression*). Sihttekstis kasutatakse vähem lingvistilisi elemente, ehk kasutatakse vähem sõnu kui lähtetekstis. Seda kasutatakse tihti sünkroontõlkes ja subtiitrite tõlkimisel. See on vastand keelelisele laiendamisele.
- Otsetõlge (*literal translation*). Sõna või väljend tõlgitakse võimalikult täpselt.
- Modulatsioon (*Modulation*). Lähtetekstis olevat vaatepunkti, fookust või kognitiivset kategooriat muudetakse. Muutus võib olla leksikaalne või struktuuriline.
- Täpsustamine (*particularization*). Sihtkeeles kasutatakse vastena täpsemat või kindlamat sõna. See on vastand üldistamisele.
- Reduktsioon (*reduction*). Sihttekstis antakse edasi vähem informatsiooni kui lähtetekstis. See on vastand laiendamisele.
- Asendus (*substitution*). Lingvistilised elemendid, ehk sõnad, muudetakse paralingvistilisteks, ehk intonatsiooniks või žestideks.
- Transpositsioon (*Transposition*). Sõna grammatilist kategooriat muudetakse tõlkes.
- Variatsioon (*variation*). Lingvistilisi või paralingvistilisi elemente nagu toon, stiil, dialekt jne muudetakse tõlkes.

Sellest loetelust puudub aga väljajätt ehk mõne lähteteksti üksuse vaste puudumine tõlkes. Kuna luuletõlkes tuleb arvestada ka formaalse struktuuriga: meetrumi, riimi ja muude kõlavõtetega, siis lubavad luuletõlkijad endale tihti sõnastamisel suuremaid vabadusi ja seetõttu on väljajätt sageli esinev strateegia. Et tegu on tõlketehnikaga, mis on levinud ja ka

selles töös asjakohane, siis käsitlen oma analüüsis lisaks eelpool mainitud tõlketehnikatele eraldi lahendusena ka seda.

1.3. Emily Dickinson ja Doris Kareva

1.3.1. Emily Dickinsoni luule

Emily Dickinson (1830–1886) on üks tuntumaid 19. sajandi Ameerika luuletajaid. Dickinsoni luulelooming on ainulaadne nii oma poetikalt kui sisustruktuurilt. Temalt on säilinud kokku 1775 luuletust, kuid tema eluajal avaldati neist alla kahekümne. Pärast Dickinsoni surma 1886. aastal avastasid tema pereliikmed luuletused ning hakkasid neid (parandustega) avaldama. (Griffin Wolff 1986: 1794–1803)

Tema luule peamised poetilised teemad on eneseteadlikkus ja identiteet, loodus ja isik, ühiskond ja isik, religioossed ja metafüüsilised väärtused, armastus ja vihkamine (Arias, Barbecho, Dacanay, Gido & Nemezo 2015: 169). Dickinsoni luules on loomulikke tundeid, paradoksaalset/vastuolulist isiksust, ebatäiuslikke riimiskeeme, müstilist poetilist geeniust, ironilist maailmapilt, individualismi, surma kinnisideed, naudingut ja valu antiteesi, Ralph Waldo Emersonile iseloomulikku loodusharmonia tunnetust ning lootuse, hirmu, aja jms temaatikat (Tandon & Trevendi 2008: 15).

Dickinsoni luule on ka väga mõttetihed, ehk see võib väheste sõnadega väljendada rohket ja mitmekihilist tähenduslikkust. Kuigi enamik ta luuletusi pole väga pikad, on tema värssid ikkagi väga rikka sisuga. Seetõttu on tema luulet ka keeruline tõlkida, eriti kui on soov säilitada ka vormi.

1.3.2. Doris Kareva luuletõlkijana

Doris Kareva (sündinud 1958) on eesti luuletaja, tõlkija ja ka luuletõlkija. Andmebaasi ESTER järgi on Kareva eesti keelde tõlkinud (kas osaliselt või täielikult) 73 raamatut, millest vaid kaheksa pole seotud värsside, luuletuste või laulude tõlkimisega. Selle 73 sees on

kaheksal korral ka Khalil Gibrani filosoofiline proosaluule essee „Prohvet“. Muud teosed on esindatud ainult ühe kirjega. Lisaks on tema tõlgete põhjal avaldatud 17 nooti. Erinevate meediumite ja salvestuste kokkuvõttes on andmebaasi ESTER põhjal on Kareva märgitud 104 teose tõlkijaks. Selle põhjal on ilmne, et Kareva on staažikas luuletõlkija.

Tema luuletõlkeid on ilmunud ka ajakirjas Looming, mis ei tule ESTERi otsinguga välja, seega on tema tegelik (luule)tõlgete arv veelgi suurem. Peale Emily Dickinsoni on Kareva eesti keelde tõlkinud veel selliseid luuletajaid nagu Anna Ahmatova, William Shakespeare ja Kabir. ESTERis kajastuvad ainult raamatutes ilmunud tõlked, ehk tõlked, mis on ilmunud kultuuriajakirjades, ei ole sealt leitavad. Kareva on tema Vikipeedia lehe järgi tõlkinud ka Samuel Beckettit, W. H. Audenit ja Jossif Brodskit, kuid eelmainitu tõttu sellele ESTER kinnitust ei andnud.

Kareva ise on ka sellest kirjutanud, kuidas tema tõlkimist, täpsemalt luule tõlkimist näeb. „Tõlkija hääles“ on ta väitnud, et tõlkija ülesanne on teksti sügavamalt mõista, mõtestada ja oma keelde ümber panna. Veel lisab Kareva, et luulet on võimalik tõlkida ainult siis, kui andud sellele üdini, ennast selle käigus kaotades. Ta kirjeldab, kuidas sõnade tähendus võib tõlkes minna nihkesse, kuid sellest võivad tekkida uued, muidu ainult aimatavad tähendused. Kareva sõnul on kõige olulisem see, et luuletuse originaal peaks tõlget kuulates olema äratuntav. (2024: 8–13) Kirjutatu põhjal võib eeldada, et tema tõlkijahoiakut iseloomustabki püüd kaotada ise end teksti ja tõlkimisse ning et ta ei näe kõiki tõlkes tekkinud muutusi mitte negatiivsena, vaid tõlkeprotsessi loomuliku osana.

1.3.3. Emily Dickinsoni luule tõlked eesti keelde

Emily Dickinsoni luule on eesti keeles ilmunud kuuel korral, nendest viiel korral Doris Kareva tõlkes ja ühel korral Jüri Talveti tõlkes kogumikus „Ameerika luule antoloogia“ (2008), kus oli Doris Kareva tõlgete vahel kolm luuletust ka tema poolt tõlgitud. Kõige esimesena ilmus Dickinsoni luule eesti keeles luulevalimis „Kiri maailmale“ (1988) ning see sisaldas 75 luuletust. Kahel korral on tõlked ilmunud ajakirjas Looming, aastal 1994 ilmus seitse luuletust ja aastal 2000 ilmus viisteist luuletust. Lisaks on Kareva tõlked Dickinsoni luulest ilmunud kahel korral ka luulekogumikes. Kõik nendes olevad luuletused

ilmusid juba varem teoses „Kiri maailmale“. Nendest esimene oli „Maailma luule, kuldne klassika“ (2006) ning teine „Ameerika luule antoloogia“ (2008).

Emily Dickinsoni ja tema võtmesõnu on varem uuritud, kuid Doris Kareva poolt eesti keelde tõlgitud luuletusi pole seni uuritud ega võtmesõnade vahendamise kaudu analüüsitud. Raysoni võtmesõnade määratlus ning Molina ja Albiri tõlketehnikad aitavad siinses töös just seda teha. Analüüsides seda, kuidas võtmesõnu on tõlgitud ja kuidas see on sihtteksti mõjutanud, saab teha järeldusi selle kohta, kuidas võtmesõnade tõlketehnika võib teksti üldpilti ja tähendust edasi anda või muuta.

1.4. Luule tõlkimine

Luule koosneb paljudest semantilistest ja vormilistest elementidest, mis on üksteisega seotud ja koos loovad terviku. Kõiki elemente ei ole aga võimalik korraga edasi anda ning seetõttu on luulet keeruline tõlkida. Lisaks on luule ise ja selle mõiste udused, tõlkimisest rääkimata (Rummo 2015: 35). Selles olevad tähendused on tihti viited ja allusioonid, mille tähendused sõltuvad lugeja enda vaatepunktist, mille tõttu on ka raske, kui mitte võimatu, kõiki luuletuse nüansse edasi anda. Nende aspektide tõttu tuleb tõlkijal tihti valida, kas prioritseerida vormi või tähendust. Peamine luuletõlke norm eesti kultuuris on olnud värsimõõdu ja riimi järgimine, millega kaasneb tihti ka rütmi, alliteratsiooni jms vahendamine (Lotman 2012: 452).

Ka Doris Kareva on kirjutanud, et tarbetõlke puhul peaks tõlge olema piisav, kuid kirjanduse puhul sellest ei piisa, vaid peab olema veel mingi salajane komponent, mis teksti koos hoiab. See muudab tõlke piisava asemel küllaldaseks, kuidas selleni aga jõuda, on mõneti müstiline. Kareva on ka väljendanud, et luuletõlge ei saa kunagi olla täiuslik või täielik, kuid selle poole püüeldakse ikkagi. (2024: 14–16) Käesolev töö ei püüa seda müstilist mõõdet üles leida, küll aga avab mõneti erinevaid tehnilisi võimalusi, mis võiksid aidata tõlkijatel selleni jõuda.

Dickinsoni luules, vähemalt selles, mis on eesti keelde tõlgitud, ei ole riimi küll väga palju kasutatud, kuid värsimõõd ja sellega kaasnevad värsijalad ning silpide ja rõhkude arv on aga tema luules oluline. Seega ei pea tõlkes küll väga tihti riimi peale mõtlema, kuid muud vormilised elemendid on ikkagi olemas ja olulised ning nendega tuleb tõlkimisel

arvestada. Märt Väljataga (2015: 47) on kirjutanud, et isegi siis, kui tegu on vabavärsilise luuletusega, millel on mingi tajutav retooriline rütm, siis peaks seda kuidagi tõlkes edasi andma. Kuigi Dickinsoni luule puhul ei ole tegu vabavärsiga, siis on seda tähtsam proovida rütmi ja ka muid vormilisi elemente tõlkes säilitada.

2. Võtmesõnade analüüs

2.1. Kasutatavad andmed

Analüüsitud luuletused pärinevad mitmed erinevast kohast. Luuletuste eestikeelsed tõlked on võetud ajakirjast *Looming* (detsember 1994 ja juuli 2000) ning valikkogust „Kiri maailmale“ (1988). Ingliskeelsed luuletused on pärit eri allikatest, sest kõiki Dickinsoni luuletusi on ühest allikast raske leida. Kuna enamikus eestikeelsetes väljaannetes ei olnud kõrval originaaltekste või viiteid nendele, siis tuli need kõigepealt üles leida. Õnneks on tegu väga tuntu autoriga, kelle luule on interneti kaudu kergesti otsitav. Dickinsoni luuletused on võetud teosest „*The Complete Poems of Emily Dickinson*“ (2013), Wikipediast ja erinevatelt veebilehtedelt, kuhu luuletusi on üles laaditud.

Kuigi Dickinson on tuntu autor ja tema populaarsemad luuletused on inglise keeles interneti teel kergelt leitavad, ei olnud analüüsi aluseks olnud originaaltekstide leidmine kerge, sest tema vähemtuntu luuletusi oli keerulisem leida. Enamikul Dickinsoni luuletustel ei ole pealkirju ning nendele viidatakse esimese rea järgi. Kuna aga luuletekstid muutusid tõlkes tihti ja kohati erines ka see, mis reas infot edasi anti, siis oli peamiseks raskuseks 'pealkirja' üles leidmine. Kuigi teoses „*Ameerika luule antoloogia*“ oli sisukorras välja toodud luuletuste originaalpealkirjad, mis aitas leida osa luuletuste algupärandid, ei olnud seal kõiki töös kasutatavaid luuletusi, ning leidma pidi teisi lahendusi.

Alguspunktiks oli 2013. aastal ilmunud kogumiku „*The Complete Poems of Emily Dickinson*“, kuid sellest ei õnnestunud kõiki originaaltekste üles leida. Teost kasutati PDFina, et saaks otsida sõnu, mis võiks olla vasted eestikeelsetes tekstides olevates sõnadele. Osa originaaltekste olid selle meetodiga leitavad, kuid enamiku luuletuste lähtetekste selles teoses ei olnud. Wikipedia lehekülg „*List of Emily Dickinson poems*“ oli järgmine abivahend, kus on olemas kõikide tema luuletuste esimene rida, sest suuremal osal Dickinsoni luuletustel ei ole pealkirju. Sellest nimekirjast sai samamoodi otsida sõnu, mis võiksid minu arvates olla luuletuste originaaltekstides. Selle tehnikaga olid ülejäänud luuletused leitavad ning nende täispikad tekstid olid kättesaadavad kas Wikipediast endast lehekülje Wikisource kaudu või selle pealkirja (esimese rea) otsimisel Google'ist. Ülejäänud luuletuste puhul aitas otsimine Google'ist ka lihtsalt Dickinsoni nime koos mingi sõna või fraasiga, et leida luuletusi, mida esimese värsi põhjal ei õnnestunud leida. Nende

meetoditega õnnestus kõikide luuletuste originaaltekstid üles leida. Luuletused, mida kogumikus „The Complete Poems of Emily Dickinson“ ei olnud, on leitud veebilehtedelt All Poetry, Hello Poetry, The Poetry Hour, Poetry Foundation, Emily Dickinson Museum, Poem Hunter ja American Poems.

Dickinsoni luulet on välja antud väga mitmel eri korral ning eri kogumikes on kasutatud erinevat kirjavahemärgistust. Seega on ka veebiallikates (k.a Wikipedia) eri luuletuste puhul kasutatud erinevaid versioone. Kirjavahemärgistus tähistab ennekõike mõttekriipse, mida Dickinson oma luules palju kasutas. Paljud hilisemad väljaanded tema luulest kasutavad aga algse mõttekriipsu asemel koma. Selle tõttu erinevad mõnikord eestikeelse tõlke ja ingliskeelse originaalteksti kirjavahemärgistus üksteisest, ehk ühes kasutatakse komasid, kui teises kasutatakse mõttekriipse. See tuleneb sellest, et töö jaoks leiti luuletused teistest allikatest ja eri versioonidena nendest, mis olid kasutada Doris Kareval, kui ta neid tõlkis.

2.2. Analüüsimetoodika

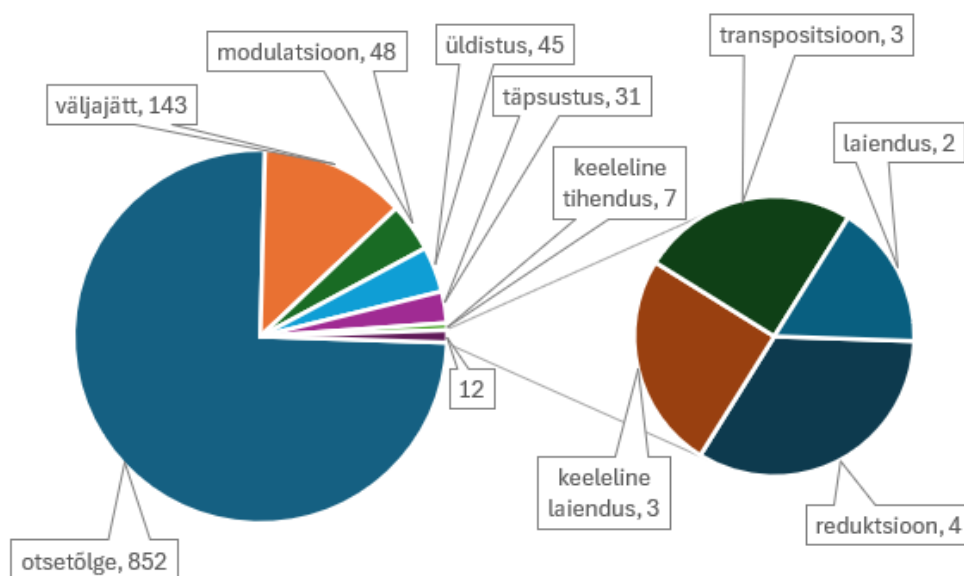
Kuna sellest vaatenurgast ei ole varem eesti luuletõlget uuritud, siis tuli selle töö tarbeks leida sobiv lähenemisviis ja meetod. Võtmesõnad on määratud kontekstipõhiselt ehk nendena on käsitletud sõnu, millel on värsis, salmis või üleüldiselt luuletuses oluline roll. Need märgistati ja tuvastati töö käigus. Kõigepealt määrati võtmesõnad lähtetekstis ning seejärel märgiti ära ka nende vasted sihttekstis, kui need olemas olid. Seejärel pandi kirja, millist tõlketehnikat on kasutatud. Kohati oli korraka kasutatud mitut tehnikat ning nendel juhtudel on ära märgitud kõik vastavad tõlketehnikad. Lisaks pandi kvalitatiivse analüüsiga kirja muutused, mis võtmesõna tõlketehnika tõttu ülejäänud reas või luuletuses toimusid.

Seejärel teostati kvantitatiivne analüüs, et teha kindlaks, millised tõlketehnikaid on kõige rohkem kasutatud ning milline mõju on sellel olnud sõna tasandil. Lisaks vaadati, kuidas tõlketehnikad on kordust muutnud ja kuidas need on laiemalt luuletust mõjutanud, ehk millised muutused on võrreldes lähtetekstiga tekkinud

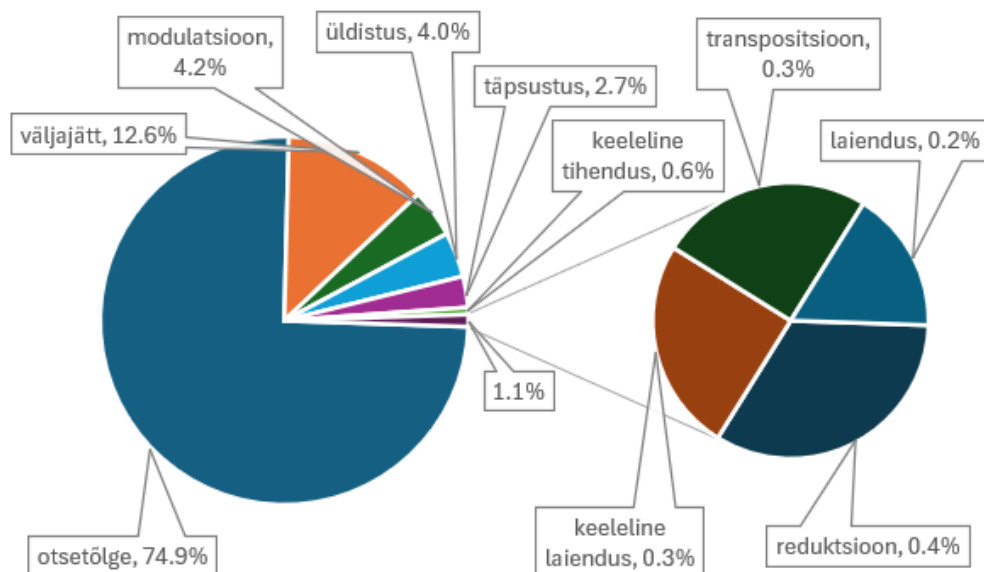
2.3. Võtmesõnade tõlketehnikad

2.3.1. Üldised tulemused

Võtmesõnade tõlketehnikate analüüsi tulemusel selgus, et peamiselt on tegu otsetõlkega, kuid ka teisi tõlketehnikaid on eestindusel kasutatud. Nende täpsemat arvuulist jaotust on näha joonisel 1 ja protsendilist jaotust joonisel 2.

Joonis 1. Tõlketehnikate jaotus arvuoliselt

Joonis 2. Võtmesõnade jaotus protsendiliselt

Võtmesõnadest 852 (74,9%) puhul on tegu otsetõlkega. Kuna keskendun üksikute sõnade tõlketehnikate analüüsile, siis tundub otsetõlke kasutamise rohkus eelduspärane. Kui võtmesõnade tõlkimiseks on tarvitatud palju otsetõlget, siis viitab see sellele, et võtmesõnade tähendust on tõlgitud luuletuses nii täpselt edasi antud kui võimalik.

Järgmine kõige sagedamini kasutatud tõlketehnika on väljajätt – 143 (12,6%) võtmesõnal puudus eestikeelses tõlkes vaste. Kuna luuletõlkes muutub tihti luuletuse sisu selle tõttu, et keskendutakse rohkem vormi edasi andmisele või kasutatakse tõlketehnikaid, kus on üksikutel sõnadel väiksem tähtsus ja tõlkes proovitakse edasi anda luuletuse, salmi või rea laiemat tähendust, siis tihti on tõlkes olev sõnastus algupärandist nii erinev, et samu sõnu ei ole. Seetõttu on arusaadav, et tihti ei olegi üksikutel sõnadel tõlkes otsest vastet ning neid ei ole erinevatel põhjustel edasi antud.

Sageduselt kolmas tõlketehnika on modulatsioon, mida ilmnes 48 (4,2%) korral. Sellele järgneb üldistus 45 (4,0%) korraga ja selle vastandiks olev täpsustus 31 (2,7%) korraga. Vähem kui kümnel korral kasutatud tõlketehnikad on keeleline tihendus seitsme korraga (0,6%), reduktsioon nelja korraga (0,4%), transpositsioon ja keeleline laiendamine, kolme korraga (0,3%) ja laiendamine kahe korraga (0,2%).

Järgnevas analüüsis toon välja näiteid erinevate tõlketehnikate kohta ning proovin ka oletada, mis võib olla arvatav põhjus tõlketehnika kasutamiseks. Näidete puhul on võtmesõna välja toodud paksus kirjas. Ära on märgistatud aga ainult see võtmesõna, mille tõlget analüüsin, ning teised samas reas või salmis olevad võtmesõnad ei ole märgistatud. Seda seetõttu, et tihti on nende read tõlkes vahetunud ja kui need kõik ära märgistada, siis võib võtmesõna vaste leidmine olla keerukas.

2.3.2. Otsetõlge

Kõige rohkem oli võtmesõnade tõlkimisel kasutatud otsetõlget, ehk 852 korral. Näide sellest on näiteks luuletuses „Satisfaction—is the Agent“ (Hello Poetry: Satisfaction—is the Agent; Looming 2000: 28), kus tähendus ja riim on edukalt edasi antud.

*Satisfaction—*is the Agent

Of Satiety—

*Want—*a quiet Commissary

For Infinity.

To possess, is past the instant

We achieve the Joy—

Immortality contented

Were Anomaly.

Rahuldus — on Küllastuse

Esindaja see

Iha — see-eest Lõpmatuse

Vaikne Volimees

Omamine tuleb pärast

Rõõmu salaja

Rahul Surematus oleks

Anomaalia

Selles luuletuses on kõik võtmesõnad tõlgitud otse. Võtmesõnade asukohti ridades on küll muudetud, kuid säilinud on silpide arv ning edukalt on edasi antud esimeses salmis olev riim.

Mõnikord oli küll tegu otsetõlkega, aga eestinduse käigus toimus muutus ainsuses ja mitmuses. Tõlkes läks mitmus ainsuseks neljal korral ning ainsus mitmuseks ühel korral. Mitmuse muutumist ainsuseks on näha luuletuses „His feet are shod with gauze“ (Dickinson 2013: 173; Looming 2000: 27).

His feet are shod with gauze,

Jalg Looridesse mähit

Siin on sõna *feet* vaste *jalg*, kuigi täpsem oleks öelda *jalad*. Mõte antakse edasi, ja tähendus väga palju ei teise, aga teatav muutus on ikkagi aset leidnud. Arvatavasti on kasutatud ainsust, sest mitmuses tekiks ritta veel üks silp juurde ning juba praeguses versioonis on tõlkes üks silp rohkem kui lähtetekstis. Samuti aitab ühesilbiline sõna värsirea algul eesti keeles jambilist värsimõõtu luua. Inglise keeles on ainsuse ja mitmuse vormis selle sõna puhul sama arv silpe, kuid eesti keeles nii ei ole. Seega on arvatavasti muutus tekkinud selle tõttu, et on soovitud vormi vahendada.

Ainsus tekib ka luuletuses „They dropped like flakes“ (Dickinson 2013: 649; Kiri maailmale: 35)

they dropped like stars,

kui langev Täht —

Siin on sõna *stars* vastena kasutatud sõna *täht*, kuigi täpsem vaste oleks *tähed*. Arvatavasti on ka siin viidud sõna ainsuse vormi selleks, et oleks vähem silpe. Inglise keeles on reas neli silpi ning eesti keeles on neid sama arv, samuti on edasi antud lähteteksti rütm. Kui aga soovida edasi anda mitmust nagu lähtetekstis, siis lisanduks nii sõnale *täht* kui sõnale *langev* käände ja pöörde tõttu üks silp, mis teeks rea pikemaks. Lisaks esineb inglise keeles üldiselt rohkem mitmust ja eesti keeles rohkem ainsust, seega tundub fraas eesti keeles loomulikum ainsuses, mitte mitmuses.

Ainsus muutub aga mitmuseks luuletuses „You cannot make Remembrance grow“ (Hello Poetry: You cannot make Remembrance grow; Kiri maailmale: 74).

You cannot make Remembrance grow

Kord Juured kaotand Mälestus

When it has lost its Root—

ei lähe kasvama —

Siin on sõna *root* vasteks *juured*, täpsem oleks aga ainsuse vorm *juur*. Kuna võtmesõna on tõlkes ridu vahetanud, ja liikunud kolmejalalisest värsireast, kus on kuus silpi, neljajalalisse ritta, kus on kaheksa silpi, siis on tõlkija kasutanud mitmuse vormi, mis on pikem ja kahesilbiline.

Mõnel korral oli otsetõlkena vasteks laensõna, mis sarnaneb ingliskeelsele sõnale. Seda on näha näiteks luuletuses „I took one Draught of Life —“ (The Poetry Hour: I took one Draught of Life —; Looming 2000: 28).

Precisely an existence —

See oli terve Eksistents —

Siin on sõna *existence* tõlgitud otse ning eesti keeles on kasutatud võõrsõna *eksistents*. Kuigi eesti keeles on olemas ka sama tähendusega sõna *olemasolu/olemasolemine*, siis on võõrsõna silpide arvult lühem ja arvatavasti sobis seetõttu ritta paremini.

Võõrsõna on tõlkes vastena kahel korral ka luuletuses „A South Wind — has a pathos“ (All Poetry: A South Wind — has a pathos; Looming 2000: 29).

*A South Wind — has a **pathos***
Of individual Voice —
As One detect on Landings
*An **Emigrant's** address.*

On Lõunatuule hääles
*Seesama **paatos** mis*
*On **Emigrandil** uues*
Kohas maabudes.

Siin on nii sõnade *pathos* kui *emigrant* puhul kasutatud otsetõlget. Jällegi on tegu võõrsõnadega ning *paatose* jaoks omasõnalist lühivastet ei eksisteeri. Omasõnalise lühikese vaste puudumine on arvatavasti põhjus, miks siin on otsustatud võõrsõna kasuks.

2.3.3. Väljajätt

Väljajätku puhul ei pruukinud need sõnad, mis minu jaoks tundusid olevat suurema tähendusega, ehk võtmesõnad, olla olulised ka tõlkija jaoks, sest need on tõlkes ühel või teisel põhjusel kadunud ning neid pole sihttekstis edasi antud. Samas võis ka tõlkija neid sõnu näha võtmesõnadena, kuid ei saanud vormilistel või muudel põhjustel neid kasutada. Kuigi paljude luuletuste tõlgete puhul on luuletuse semantiline struktuur samaks jäänud, ehk informatsioon on edasi antud samas järjekorras ja samades ridades, siis osadel juhtudel on luuletus tõlkes muutunud nii palju, et informatsiooni asukoht muutub. Luuletuse sellise muutumise tõttu ei ole tihti võimalik võtmesõna tõlkes edasi anda. Väljajätku on kasutatud 143 korral (12,6%).

Väljajätku on näiteks luuletuses „There’s been a death in the opposite house“ (Dickinson 2013: 1086; Kiri maailmale: 66).

*I know it by the numb **look***

ma tunnen seda tuimust mis

Siin ei ole sõna *look* tõlkes edasi antud. Lähtetekstis olev fraas *numb look* on tõlgitud kui *tuimus*, mis annab küll tähendust edasi, kuid kaduma läheb täpsustus, et tegu on tuima väljanägemisega.

Väljajätku on ka luuletuses „I measure every grief I meet“ (Dickinson 2013: 808; Kiri maailmale: 69).

*I measure every grief I meet
With analytic eyes;
I wonder if it weighs like mine,
Or has an easier size.*

*Ma mõõdan iga Kannatust
kui seaksin kaalule —
ma mõtlen on see nagu mul
või Kergem natuke.*

Siin on tõlkes sõna *eyes* kaduma läinud. Seda arvatavasti selle tõttu, et rida, kus sõna kasutatakse, ei ole tõlkes edasi antud ning selle asemel on keskendutud teiste ridade täpsele edasi andmisele.

Sama juhtub luuletuses „My life closed twice before its close“ (Dickinson 2013: 765; Kiri maailmale: 72).

*So huge, so hopeless to conceive,
As these that **twice** befell.
Parting is all we know of heaven,
And all we need of hell.*

*Nii suur nii üle mõistuse
on lahkumine see —
kõik mida taevast teame
ja põrgust vajame.*

Siin ei ole sõna *twice* tõlkes edasi antud. Jällegi on väljajätt toimunud arvatavasti selle tõttu, et tõlkija on keskendunud teiste ridade tõlkes säilitamisele, ning on selle teostamiseks tema jaoks semantiliselt vähem tähtsa rea tõlkes välja jätnud.

Väljajätu on kahel korral kasutatud ka luuletuses „I’ll tell you how the Sun rose“ (Emily Dickinson Museum: I’ll tell you how the Sun rose –; Kiri maailmale: 85).

*The news, like **Squirrels**, ran –*

ja ruttas uudis ning

Selles värsis ei ole sõnal *squirrels* eestikeelses tõlkes vastet. Väljajätt on arvatavasti toimunud seetõttu, et juba ilma võrdluseta oravatega on reas sama palju silpe kui ingliskeelses ja selle lisamine oleks lihtsalt rida ja luuletust kohmakamaks teinud, nii et praegune võrdluseta variant tundus tõlkijale parem.

*Then I said softly to **myself** –
“That must have been the Sun”!*

*„See küll peab Päike olema!“
ma tasa ütlesin —*

Siin ei ole tõlkes edasi antud sõna *myself*. Kui vaadata ainult eestikeelset rida, kus vahendatakse ingliskeelse võtmesõnaga informatsiooni, siis tundub, et sõnastusega „ütlesin tasa endale“ saaks võtmesõna tõlkes säilitada ja säiliks lähteteksti silpide arv, sellega aga kaasneks ka rütmi kaotus. Tõlkes on aga nende kahe rea järjekord muutunud, ning seega on muutunud ka silpide arv, mida tõlkija proovib säilitada. Ingliskeelses esimeses reas on kaheksa ja teises kuus silpi. Sama palju silpe on ka vastavatel eestikeelsetel ridadel. Jällegi on näha, et võtmesõna väljajätt on tingitud vormist, ja tahtest seda säilitada.

Väljajätku on ka luuletuses „This is my letter to the world“ (Dickinson 2013: 22; Kiri maailmale: 87).

*The simple news that Nature told,
With tender **majesty**.*

*Need lihtsad Tõed mis minule
Suur Loodus ilmutand —*

Siin ei ole ei võtmesõna *majesty* ega rida, kus see asetseb, tõlkes edasi antud. Selle asemel on teist rida kasutatud selleks, et veelgi rohkem esimese rea informatsiooni edasi anda.

Luuletuses „A Word dropped careless on a Page“ (Wikisource: A Word dropped careless on a Page; Looming 1994: 59) on ka väljajätku.

*A Word dropped careless on a Page
May stimulate an **eye***

*Võib mõnest Sõnast Paberil
hea sündida — või halb —*

Siin ei ole sõnal *eye* eestikeelses tõlkes vastet. Selle põhjuseks on see, et kuigi lähtetekstis on väljend “võib ergutada/stimuleerida silma”, siis tõlkes on sellest kaugenetud ning selle asemel kasutatud “hea sündida — või halb —”. Seega on toimunud suurem muutus, mille tõttu on peale võtmesõna kaduma läinud ka lähetekstis oleva rea tähendus.

2.3.4. Üldistus

Selle tõlketehnika puhul on sihtkeeles vastena kas üldisem või neutraalsem sõna. Seda on kasutatud 45 korral (4,0%).

Näiteks leidub seda tõlketehnikat luuletuses „Who Giants know, with lesser Men“ (All Poetry: Who Giants know, with lesser Men; Looming 2000: 27) kahel korral.

*Unconscious that his single **Fleet***

*Ei piisa tema **vüest** —*

Sõna *fleet* vastena kasutatud sõna *vägi*. Eesti keeles oleks otse tõlgitud vaste aga *laevastik*, ehk kaduma on läinud see, et tegu oli laevade, mitte mingi üldisema väega.

*Who Giants know, with lesser **Men***

Kes tunneb Hiide, saamatu

***Seltskonnas** tihti näib —*

Sõna *Men* vastena eestinduses sõna *seltskonnas*. Otsetõlkes oleks aga eestikeelne vaste *mehed/meeste*.

Seda tõlketehnikat esineb kahel korral ka luuletuses „My Life had stood – a Loaded Gun“ (Poetry Foundation: My Life had stood – a Loaded Gun; Looming 1994: 59).

*And now We hunt the **Doe** —*

*Et **Hirvi** ajada —*

Sõna *doe* eestikeelseks vasteks on sõna *hirv*, kuigi täpsem tõlge oleks *emahirv*. Arvatavasti on tõlkes muutus toimunud selle tõttu, et tõlkija on tahtnud kasutada lühemat sõna, sest kuigi inglise keeles on emahirve jaoks kasutusel üks sõna, mis erineb hirve üldnimetusest, siis eesti keeles sellist sõna ei ole.

*I guard My **Master's Head** —*

*kui valvan **Peremeest** —*

Samas luuletuses on fraasi *Master's Head* eestindus *Peremees*. Otsetõlkes oleks eestikeelne vaste aga *peremehe pea*. Arvatavasti on kasutatud üldistavat vastet ilma täpsustuseta selle tõttu, et see oli silpide arvult sobilikum. Kui sama ülesehitusega reas

täpsema vaste kasuks otsustada, siis tuleks silpe rohkem kui lähtetekstis ning oleks aset leidnud suurem vormiline muutus.

Seda tõlketehnikat leidub ka luuletuses „It was not death, for I stood up“ (Dickinson 2013: 714; Looming 1994: 61).

*It was not **frost**, for on my flesh*

*See polnud **Külm**, sest kõrvetas*

Siin on sõna *frost* vastena kasutatud sõna *külm*. Otsetõlkes oleks eestikeelne vaste aga *härmatis*. Seega on tegu üldistava sõnaga. Arvatavasti on otsustatud sõna *külm* kasuks sellepärast, et tegu on lühema sõnaga, mida on kindla arvu silpidega ritta kergem sobitada kui sõna *härmatis*. Seda seetõttu, et praegu on tõlkes sama palju silpe kui lähetekstis, kuid sama ülesehitusega reas otsetõlge ei säilitaks läheteksti silpide arvu. Samuti tekib praegu alliteratsioon sõnaga ‘kõrvetas’.

Üldistust on kahel korral ka luuletuses „I like to see it lap the miles“ (Dickinson 2013: 352; Kiri maailmale: 18).

*I like to see it lap the **miles**,*

*Ta lakub Vahvalt **Vahemaid***

Siin on sõna *miles* vasteks sõna *vahemaid*. Otsetõlkes oleks eestikeelne vaste aga *miile*. Arvatavasti on siin jällegi otsustatud üldistava sõna kasuks selleks, et oleks lähetekstiga sama palju silpe, ning kui otsetõlget praeguse konstruktsiooniga reas kasutada, siis tuleks tõlkes silpe vähem.

*In horrid, hooting **stanza**;*

*ta huilgavates **värssides** —*

Siin on sõna *stanza* vastena sõna *värssid*. Täpsem eestikeelne vaste oleks eesti keeles kas *salm* või *stroof*. Siin on tõlkija arvatavasti valikuliselt otsustanud üldistava sõna kasuks, sest ka täpsema vaste kasutamisel oleks reas olnud sama arv silpe (ehk üks rohkem, kui lähetekstis).

Sama võte on nähtav ka luuletuses „THE SNAKE“ (Wikisource: The Snake; Kiri maailmale: 19).

*A floor too cool for **corn**.*

*liig vilu **Viljale** —*

Siin on sõna *corn* vastena sõna *vili*. Täpne eestikeelne vaste oleks aga *mais*. Jällegi oleks täpsemat vastet kasutades reas olev silpide arv jäänud samaks. Seega on tõlkija arvatavasti üldistuse teinud meelega. Lisaks tekib praegu koos eelneva sõnaga alliteratsioon ning kõigi kolme sõnaga i-, l- ja v- tähega kõlamäng.

Selle tõlketehnika kasuks on otsustatud ka luuletuses „Safe in their alabaster chambers“ (Dickinson 2013; Kiri maailmale: 43).

***Diadems** drop and Doges surrender,*

*kukuvad — **Kroonid** — ja Taanduvad —*

Siin on sõna *diadems* vasteks sõna *kroonid*. Otsetõlge oleks aga *diadeemid* ning praegune mõiste on laiema tähendusega. Arvatavasti on siin otsustatud üldisema sõna kasuks selleks, et säilitada lähteteksti silpide arvu, sest *kroon* on ühesilbiline sõna ja *diadeem* kaheksilbiline ning käänates lisandus veelgi üks silp, mis teeb otsetõlke kasutamise keerulisemaks.

Üldistust on tihti tõlkes eesti keelde ka seetõttu, et inglise keeles on olemas soolised asesõnad, kuid eesti keeles neid ei ole. Seda on kahel korral näha näiteks luuletuses „The soul selects her own society“ (Dickinson 2013: 55; Kiri maailmale: 41).

*On **her** divine majority*

*Ei puutu rohkem enam **temasse***

/.../

*I've known **her** from an ample nation*

*Tean — paljudest võib **teda** paeluda —*

Mõlemal korral on sõna *her* vasteks sõna *tema*. Inglisekeelne sõna annab aga edasi ka seda, et räägitakse naisest. Eesti keeles seda nüanssi aga edasi ei anta. Tegu on küll otsetõlkega, kuid siiski läheb tõlkes selle sõnapuhul isiku sugu kaduma ning tõlkes kasutatav sõna on üldisem. Siin ongi näha probleemi, mis inglise keelest eesti keelde tõlkimisel tihti tekib ning seda mitte ebatäpse tõlke, vaid keelte enda erinevuse pärast.

Selle tõlketehnika kasuks on otsustatud ka luuletuses „Wild nights! Wild nights!“ (Dickinson 2013: 470; Kiri maailmale: 50).

To-night in thee!

Sinusse randuda — täna —

Siin on sõna *to-night* vasteks sõna *täna*. Täpsem tõlge oleks aga *täna õhtul*. Arvatavasti otsustas tõlkija teise sõnaga täpsustust mitte lisada, et rida veelgi pikemaks ei muutuks.

2.3.5. Täpsustus

Sihtkeeles täpsema või kindlama sõna kasutamist ilmnes 31 korral (2,7%). Selle tõlketehnika kasuks on otsustatud luuletuses „I many times thought peace had come“ (Dickinson 2013: 421; Looming 2000: 29).

As wrecked men deem they sight the land

Kesk Merd — Rand nõnda näi —

Siin on sõna *land* vasteks sõna *rand*. Otse tõlgituna oleks vasteks *maa*, ehk kasutatud on täpsemat sõna. Selle valikuga antakse rohkem edasi tunnet, et tullakse merelt, ja lõpuks nähakse maad, sest kuigi maa võib olla igal pool, siis rand on ainult suuremate veekogude ääres.

Sama on näha ka luuletuses „I stepped from plank to plank“ (Dickinson 2013: 581; Looming 2000: 29).

About my feet the sea.

Merd otse Talla all

Siin on sõna *feet* eestinduseks sõna *tald*. Otsetõlkes oleks vaste aga *jalg*. Arvatavasti on siin tähenduse muutus tekkinud seetõttu, et eesti keelele on omasem pigem fraas „talla all“ kui „jala all“, sest kui vaadata lihtsalt sõnu, siis oleks *talla* asemel saanud kasutada sõna *jalg* ning see ei oleks muutnud reas olevate silpide arvu.

Sellist tõlketehnikat leidub ka luuletuses „'Tis true — They shut me in the Cold“ (All Poetry: 'Tis true — They shut me in the Cold —; Kiri maailmale: 30).

*'Tis true — They shut me in the **Cold** —*

*Jah — **Jäässe** Nad mu sulgesid —*

Siin on sõna *cold* vasteks sõna *jää*. Eestikeelne otsetõlge oleks aga *külm*, ehk enam ei ole luuletuse tegelane lihtsalt külmas, vaid jää sees. Raske on aimata, miks siin on selline tõlkevalik tehtud, sest sõnadel *jää* ja *külm* on sama palju silpe. Arvatavasti seetõttu, et jäässe sulgemine tekitab silme ette konkreetsema pildi kui külma sulgemine ning praegu tekib sõnaga *jah* ka alliteratsioon.

Selle tõlketehnika kasuks on otsustatud ka luuletuses „I had been hungry all the years“ (Dickinson 2013: 428; Kiri maailmale: 33).

*As **berry** of a mountain bush*

*kui **Metsamari** Maantee pääl —*

Siin juhul on sõna *berry* vasteks *metsamari*, kuigi otsetõlge oleks lihtsalt *mari*. Arvatavasti on siin tõlkija otsustanud kasutada täpsemat sõna selle tõttu, et see on pikem ja selles on rohkem silpe. Selle sõnaga tekkis ka tõlgitud ritta sama palju silpe, kui oli lähtetekstis, ning vormi ja rütmi oli lihtsam säilitada. Laiemalt asendub ka mägi metsaga, seda arvatavasti seetõttu, et luuletuses olevasse jambi sobib *metsamari* paremini kui *mäemari*. Tõlkes on lisandunud ka maantee, mis tekitab m- tähega alliteratsiooni, mis lähtetekstis oli b- tähega.

Seda tõlketehnikat on abiks võetud ka luuletuses „I dwell in Possibility“ (Poetry Foundation: I dwell in Possibility –; Kiri maailmale: 39).

*Of **Chambers** as the Cedars –*

*Sääl seedripuust on **Seinad** —*

Siin on sõna *chambers* vasteks sõna *seinad*, kuigi otsetõlkes oleks täpsem sõna *kamber* või *tuba*. Tundub, et lähtetekstis võivad ka lagi ja põrand olla seedrist, kuid eesti keeles on seedrist ainult seinad. Kuigi siin ei ole riimi, on tegemist tugevalt allitereeritud värsiga, ning tõlkija tegi võibolla valiku kõlalisest kaalutlustel.

Seda leidub ka luuletuses „Those who have been in the Grave the longest“ (All Poetry: Those who have been in the Grave the longest; Kiri maailmale: 44).

*Once to **communicate**—*

*sellest **kõnelda** kõik —*

Siin on sõna *communicate* eestinduseks sõna *kõnelda*. Otsetõlkes oleks sõna tähendus aga *edasi andma, suhtlema* või *teatama*. Siin on täpsustusega muutunud see, et suhtlemisest on saanud ainult suuline suhtlemine, kuigi lähtetekstis on mõte laiem. Siin on arvatavasti otsustatud täpsema sõna kasuks selle tõttu, et on tahetud semantilist tähendust täpsustada ja alliteratsiooni luua, sest vormiliselt oleks saanud rea koostada samade silpide arvuga ka siis, kui oleks kasutatud mingit muud, lähtetekstile lähedasemat sõna.

Täpsustamise tõlketehnikat on kasutatud ka luuletuses „She died, — this was the way she died“ (Dickinson 2013: 702; Kiri maailmale: 54).

Took up her simple wardrobe

Ning tema kaasas lihtne kleit

Siin on sõna *wardrobe* vastena kasutatud sõna *kleit*, kuigi otsetõlkes oleks sõna eesti keeles *riidekapp, garderoob* või *riietus*.

Seda tõlketehnikat leidub ka luuletuses „Bereaved of all, I went abroad“ (Dickinson 2013: 1042; Kiri maailmale: 73).

To lose it in the sea,

küll Lainetes kaotada —

Sõna *sea* vasteks on siin sõna *lainetes*. Otsetõlkes on sõna tähendus eesti keeles aga *meri*. Arvatavasti tehti semantiline muutus poetilistel kaalutlustel, et paremini rütmi edasi anda, sest kui oleks kasutatud sõna *meres*, siis oleks saanud säilitada lähtetekstis olevat silpide arvu, mida praegune versioon ei tee.

2.3.6. Modulatsioon

Modulatsiooni puhul on lähtetekstis olevat vaatepunkti, fookust või kognitiivset kategooriat muudetud. Seda on kasutatud 48 korral (4,2%). Selle kasuks on võtmesõnade tõlkimisel otsustatud erinevatel (arvatavatel) põhjustel. Tihti tundub, et tõlketehnikat on eelistatud seetõttu, et sisse saab tuua sõna, millel on sarnane semantiline tähendus nagu lähtetekstis

oleval sõnal, kuid samal ajal saab säilitada ka lähteteksti värsimõõtu. Seda näeb luuletuse „DYING“ esimeses kahes reas. (Wikisource: Dying; Looming 2000: 31).

*The **sun** kept setting, setting still;
No hue of **afternoon***

***Päev** loojus — loojus — ometi
Vast **Lõuna** läbi sai*

Esimeses reas on sõna *sun* vasteks *päev*. Sõna täpne vaste on eesti keeles *päike*, kuid siin on muudetud fookust, ehk enam ei ole keskmes lojuv päike, vaid päeva lõpp, mida päike tähistab. Arvatavasti on muutus tehtud sellepärast, et *päev* on lühem sõna kui *päike*, ning selles on sama palju silpe kui sõnas *sun*. Muutes sõna, on tõlkijal olnud lihtsam kasutada sama värsimõõtu kui lähtetekstis. Teises reas on kategooria muutus teistsugune. Selles on sõna *afternoon* vaste *Lõuna*. Otsetõlge oleks aga *õhtu*. Keskendutud on sellele, et lõuna on läbi saamas, mitte sellele, et õhtu on saabumas.

Sarnane muutus on tõlketehnika valiku tõttu ka luuletuses „Ample make this bed“ (Dickinson 2013: 684; Looming 2000: 27–28).

*Let no **sunrise**' yellow noise*

*Ärgu **Päikse** kuldne lärm*

Sõna *sunrise* vasteks on lihtsalt *päike*, kuigi eestikeelne otsene vaste on *päikesetõus*. Jällegi on toimunud väike nihe fookuses, sest ei keskenduta mitte päikesetõusu häälele, vaid päikese enda häälele. Siin on arvatavasti muutus tekkinud sellest, et sõnal *päike* on sama palju silpe kui sõnal *sunrise*, ning tõlkija on tahtnud säilitada lähteteksti silbiarvu ja rõhkude asetust ehk kasutada sama vormi. Selle tõttu luuletuse semantiline pool on natuke muutunud, kuid üldine tähendus on ikkagi edukalt edasi antud.

Seda tõlketehnikat on näha ka luuletuses „How happy is the little stone“ (Dickinson 2013: 581; Kiri maailmale: 15).

*Whose coat of elemental **brown**
A passing universe put on;*

*Kuub sama algeline **Hall**
kui Universumil on tal*

Sellel juhul on kasutatud sõna *brown* vastena sõna *hall*. Otsetõlkes oleks õige vaste aga *pruun*. Kuigi siin on muudetud kuue värvi, ei ole see endaga kaasa toonud väga suurt

sisulist muutust, sest tegu on ikkagi sarnase värviga. Arvatavasti on asendus toimunud selle tõttu, et riimi säilitada.

Tõlketehnikat on kasutatud ka luuletuses „My Life had stood – a Loaded Gun“ (Poetry Foundation: My Life had stood – a Loaded Gun; Looming 1994: 59).

*On whom I lay a Yellow **Eye** –*

*see, keda tabab minu **Pilk***

Sõna *eye* vasteks on siin *pilk*, kuigi otsetõlge oleks *silm*. Arvatavasti ei ole siin fookus muutunud lihtsalt sõnade silpide arvu tõttu, kuna praegusel sõnal ja otsetõlkel on sama palju silpe, vaid selle tõttu, et tõlkija on soovinud teist natuke teise tähendusega sõna kasutada.

Seda tõlketehnikat leidub ka luuletuses „The Missing All — prevented Me“ (Wikisource: The Missing All — prevented Me; Looming 2000: 30).

*Could lift my **Forehead** from my work*

*Mind **Pilku** tõstma Töölt.*

Siin on sõna *forehead* vasteks sõna *pilk*. Otsetõlkes oleks eestikeelne vaste aga *laup* või *otsaesine*. Arvatavasti on jällegi muutus toimunud selle tõttu, et eesti keeles kasutatakse fraasi „pilku tõstma“. Väljakujunenud vaste kasutamise tõttu on võtmesõna tõlkimisel toimunud rõhuasetuse muutus, ehk enam ei keskenduta mitte laubale, vaid pilgule, mis on tööle suunatud.

2.3.7. Vähem kasutatud tõlketehnikad

Osasid tõlketehnikaid oli kasutatud vaid väga üksikutel juhtudel. Nendeks on keeleline laiendamine, reduktsioon, laiendamine, keeleline tihendus ja transpositsioon.

Keelelise laiendamise kasuks on otsustatud kolmel korral (0,3%). Näiteks on seda näha luuletuses „I’m nobody! Who are you?“ (Dickinson 2013: 313; Kiri maailmale: 16).

*They’d **banish** us, you know.*

*Kuid kuss! et meid **välja** ei saadetaks!*

Siin on sõna *banish* vasteks fraas *välja saatma*. Kuigi see on otsetõlge, siis on samal ajal siin tegu ka keelelise laiendamisega, sest vastena ei kasutata mitte ühte sõna, vaid mitut.

Ka luuletuses „My life closed twice before its close;“ (Dickinson 2013: 765; Kiri maailmale: 72) on näide keelelisest laiendusest.

*So huge, so hopeless to **conceive**,*

*Nii suur nii **üle mõistuse***

Siin on sõna *conceive* vasteks fraasi *üle mõistuse*. Jällegi on tegu otsetõlkega, kuid ka keelelise laiendamisega, sest tõlkes on kasutatud kahte sõna, inglise keeles aga ainult ühte.

Reduktsiooni on tõlgetes neljal korral (0,4%). Seda on näha näiteks luuletuses „That Love is all there is“ (Wikisource: That Love is all there is–; Looming 2000: 28).

*Is all we know of **Love***

*On kõik, mis teame **tast**;*

Siin on sõna *love* vasteks asesõna *tema*. Kuna on otsustatud asesõna, mitte otsetõlke *armastus* kasuks, siis on tõlkes edasi antud vähem informatsiooni kui lähtetekstis.

Laiendamist on kasutatud kahel korral (0,2%). Näiteks on seda näha luuletuses „'Tis true — They shut me in the Cold“ (All Poetry: 'Tis true — They shut me in the Cold —; Kiri maailmale: 30).

*The **Harm** They did — was short —*

*Kõik **Kuri** oli — üürike —*

Siin on *harm* vastena kasutatud sõna *kuri*. Otsetõlge oleks aga *kahju*, *vigastus* või *häda*. *Kuri* on aga kaalukam sõna, mis on tõlkesse lisanud midagi, mida lähtetekstis ei olnud.

Keelelise tihenduse kasuks on otsustatud seitsmel korral (0,6%). Seda kahel korral luuletuse „His feet are shod with gauze“ (Dickinson 2013: 173; Looming 2000: 27).

*His **breast**, a single onyx*

*Ta **Oonüksrinnal** Ehe*

Siin on sõna *breast* vasteks sõna *oonüksrind*. Kuigi *rind* on otsetõlkes, siis on see kokku liidetud sõnaga *oonüks*. Kahe sõna asemel on eesti keeles kasutatud ühte sõna, mille tõttu tekib keeleline tihendus. Lisaks on selle valikuga rea tähendus muutunud. Lähtetekstis on oonüks tema rinnal, eesti keeles on aga *rind* on oonüksist, mille peal on ehe.

Of clovers and of noon!

Keskpäevaristikus!

Siin on sõnade *clovers* ja *noon* vasteks sõna *keskpäevaristik*. Ka siin on kaks sõna, ristik ja keskpäev, kokku liidetud üheks sõnaks, mille tõttu tekib keeleline tihendus.

Transpositsiooni on kasutatud kolmel korral (0,3%). Seda näiteks luuletuses „I reason, Earth is short“ (All Poetry: I reason, Earth is short—; Kiri maailmale: 84).

The best Vitality

ka *Eluahneim Meel*

Siin on sõna *vitality* vasteks sõna *eluahne*. Otsetõlkes oleks eestindus aga *elujõud*. Lisaks on ingliskeelsest nimisõnast eesti keeles saanud omadussõna, millega on muudetud sõna grammatilist kategooriat.

2.4. Kordus

Luuletustes olevad võtmesõnad ka tihti kordusid, kas reas, stroofis või luuletuses üldiselt. Eestikeelsetes tõlgetes toimus mõnikord aga võtmesõnades tõlketehnikate valiku tõttu muutusi, mis tõid kaasa ka korduste struktuuri teisenemise. Kordus säilis 20 korral, kadus 15 korral ning tekkis ühel korral tõlkes juurde. Kokku oli võtmesõnade kordust luuletuse, salmi või rea sees 36 korral. Selle põhjal on näha, et tõlkes kordus säilis rohkematel kordadel kui kadus. See näitab ka seda, et luuletuse semantilist poolt ja võtmesõnu on tõlkes edukalt edasi antud.

Muutusteta kordus on näiteks luuletuses „Her Grace is all she has“ (Wikisource: Her Grace is all she has —; Looming 2000: 27).

*One **Art** to recognize, must be,
Another **Art**, to praise.*

*Üks **Kunst** on märgata —
Ja kiita — teine **Kunst** —*

Siin on mõlemal juhul sõna *art* tõlgitud kui *kunst*, mis on ka sõna otsetõlge. Kuna sõna on mõlemal korral sama moodi tõlgitud, siis on tõlke käigus kordus sama tähendusega säilinud.

Kordus säilib ka luuletuses „I stepped from plank to plank“ (Dickinson 2013: 581; Looming 2000: 29).

*I stepped from **plank** to **plank***

***Laud-laualt** liikusin*

Ka siin on kasutatud sõna *plank* vastena mõlemal korral sõna *laud*. Kuigi teisel korral on sõna käänatud, et see eesti keelele omasem tunduks, siis sõna kordus ikkagi säilib.

Kordus säilib kahe erineva sõna näitel ka luuletuses „Suspense—is Hostiler than Death“ (All Poetry: Suspense—is Hostiler than Death—; Looming 2000: 31).

***Suspense**—is Hostiler than Death—
Death—tho'soever Broad,
Is Just Death, and cannot increase—
Suspense—does not conclude—*

*Pinev **Ootus** — on hullem kui Surm—
Surm— olgu kuitahes Suur
On vaid Surm; ja ei kasva enam —
Ootust ent toidab Juur*

Siin on sõna *suspense* mõlemal korral tõlgitud kui *ootus* ning *death* igal korral tõlgitud kui *surm*.

Kordus aga kaob luuletuse „Ample make this bed“ (Dickinson 2013: 684; Looming 2000: 27) eestinduses.

*Ample make this **bed**.
Make this **bed** with awe;*

*Avar tee see **Säng**
Üles tee harduses*

Siin on esimesel korral sõna *bed* vasteks *säng*, kuid teisel korral sõnal vaste puudub. Selle tõttu ei ole tõlkes enam seda kordust, mis lähtetekstis oli. Arvatavasti on põhjus selles, et juba ilma selle sõnata on tõlkevärss silbi võrra pikem kui lähtetekstis ning tõlkija on proovinud vormi säilitada.

Kordus kaob ka luuletuses „That Love is all there is“ (Wikisource: That Love is all there is–; Looming 2000: 28).

*That **Love** is all there is,
Is all we know of **Love**;*

*Et **Armastus** on kõik,
On kõik, mis teame **tast**;*

Esimeses reas on sõna *love* otse tõlgitud kui *armastus*, teises reas on aga kasutatud asesõna *tema*. Seega on ka siin kordus kadunud. Arvatavasti selle tõttu, et inglise keeles on sõna ühesilbiline, kuid eestikeelne vaste on kolmesilbiline ning kui proovida säilitada lähteteksti silpide arvu, siis on pikemat sõna keeruline kasutada.

Kordus kaob ka luuletuses „I many times thought peace had come“ (Dickinson 2013: 421; Looming 2000: 29).

*I many times thought **peace** had come,
When **peace** was far away;*

*Nii tihti mõtlesin et nüüd
On **Rahu** — aga ei —*

Siin tundub, et esimese rea sõna *peace* vaste *rahu* on liikunud teise ritta ning teise rea kordus on tõlkes kadunud. Põhjuseks on arvatavasti jälle värsimõõt, sest lähtetekstis ja tõlkes on praegu ühepalju silpe ja sama rütm. Inglisekeelne sõna on ühesilbiline ja eestikeelne kahesilbiline, seega on otsetõlget raskem kaks korda järjest kasutada.

Kui enamikul juhtudel kadus kordus selle tõttu, et ühel kordadest puudus tõlkes vaste või et leksikaalse sõna asemel otsustati asesõna kasuks, siis ühel korral kasutati sama võtmesõna tõlkimiseks kahte erinevat sõna, nimelt luuletuses „The Only News I know“ (All Poetry: The Only News I know; Looming 1994: 59).

*The Only **Shows** I see—
/.../
Or Admirable **Show**—*

*Mu Ainus **Vaatemäng** —
/.../
näen **Teatrit** Köitvatat —*

Siin on sõna *show(s)* vastena kasutusel nii sõna *vaatemäng* kui *teater*. Mõlemal juhul on tegu otsetõlkega, kuid et ingliskeelsel sõnal on mitu tähendust, siis on vastete valiku tõttu eesti keeles kordus kadunud.

Kordus on ühel korral ka tõlkes juurde tekkinud. See on juhtunud luuletuses „Some keep the Sabbath going to church“ (Dickinson 2013: 148; Kiri maailmale: 38).

*So instead of getting to **heaven** at last,
I'm going all **along**!*

*Ei oota **igavik** mind Ees —
mu Ümber — **Igavik**!*

Nii sõnade *heaven* kui *along* vasteks on eestikeelne sõna *igavik*. Siin on luuletuse sõnastust natuke rohkem muudetud ning selle käigus on tekkinud kordus, mida lähtetekstis ei olnud.

2.5. Muud muutused luuletustes

Tõlkes eesti keelde ei ole luuletustes muutunud ainult võtmesõnad, vaid ka palju muud. Peamiselt on tõlkes semantilisi ja leksikaalseid elemente välja jäänud ning on toimunud ka lihtsustamist.

Muutusi, mis on tõlkes tekkinud, näitlikustab luuletus „God is indeed a jealous God“ (The Poetry Hour: God is indeed a jealous God –; Kiri maailmale: 52).

***God** is indeed a jealous **God** –
He cannot bear to **see**
That we had rather not with **Him**
But with each other **play***

*On **Jumal** ikka kiivas küll —
ei või ta taluda
kui omavahel **mängime**
ja mitte **temaga**.*

Selles luuletuses on võtmesõnade tõlkimisel otsustatud otsetõlke ning korra ka väljajätku kasuks, kuid muutused on laiemad. Ära on kadunud esimeses reas olev kordus ning viimased kaks rida on vahetuses. Lisaks on süntaks lihtsamaks muutunud. Siin luuletuses on kõik ingliskeelsed võtmesõnad ühesilbilised, kuid nende eestikeelsed vasted on

mitmesilbilised. Kuna eesti keeles tuleb sõnu ka käämata ja pöörata, siis muutuvad need pikemaks kui inglise keeles ning samasse värsimõõtu on neid raske mahutada. Selle tõttu tuleb ridu lihtsustada, et saaks vähem sõnu kasutada, mille tulemusel lähevad osad nüansid kaotsi. Siin luuletuses läheb kaduma see, et nad mitte lihtsalt ei mängi üksteisega, mitte temaga, vaid lausa eelistavad seda ega taha temaga mängida.

Veel on neid muutusi on näha luuletuses „Lightly stepped a yellow star“ (Wikisource: Lightly stepped a yellow star; Kiri maailmale: 83).

*Lightly stepped a yellow **star***
*To its lofty **place** —*
*Loosed the **Moon** her silver hat*
*From her lustral **Face** —*
*All of **Evening** softly lit*
*As an **Astral Hall** —*
*Father, I observed to **Heaven**,*
***You** are punctual.*

*Kergelt astus kõrge **täht***
*oma **kohale** —*
lahti päästis kübara
***Kuu** kuldnäoline —*
***Õhtu** helendama löi*
*nagu **Tähesaal** —*
*Isa, vaatsin **Taevasse** —*
*täpne oled **Sa**.*

Selles luuletuses ei ole semantiline struktuur väga palju muutunud, ainus erinevus on kolmandas ja neljandas reas, kus sõna *kuu* on rida vahetanud. Teises ja kolmandas reas on tõlkes kadunud omadussõnad *lofty* ja *silver* ning alles on jäänud vaid nimisõnad, mida nad kirjeldavad. Kolmandas ja neljandas reas ei ole tõlkes ka seda, et kuule viidatakse naissoost asesõnadega. Neljandas reas on lisatud, et kuu nägu on kuldne. Tõlke viiendas reas helendab õhtu, kuid lähtetekstis on õhtu kergelt valgustatud. Jällegi on võtmesõnu tõlgitud otse, kuid luuletust laiemalt vaadates on erinevad muutused ikkagi toimunud.

2.6. Analüüsi järeldused

Doris Kareva tõlked on värsimõõdulised ning nendes pööratakse suurt rõhku nii kõlastruktuurile kui ka poeetilisele keelekasutusele. Nagu Kareva ise selgitab: “Luuletuse originaal peaks mistahes tõlget kuulates olema äratuntav. Just nagu näitleja kedagi imiteerides võtab omaks tema kõnnaku, hääletämbri, iseloomulikud žestid – aga ka

hingamisrütmi, intonatsioonid, kinnisväljendid...” (Kareva 2024: 13). Sellel on ka otsesed tagajärjed sellele, kuidas ta on võtmesõnade edastamiseks tõlkelahendusi otsinud. Samas ei saa väita, et tähendusstruktuur oleks Kareva puhul meetrumi ja kõla kõrval enamasti teisejärguline, sest analüüsist ilmnes, et võtmesõnade peamine tõlketehnika on otsetõlge, mida on kasutatud 75% kordadest. See näitab seda, et enamus võtmesõnadest on edukalt eesti keeles edasi antud. Erinevusi aga on ikkagi, ja peamiselt on võtmesõnades muutused tekkinud väljajätu, täpsema või üldisema vaste kasutamise ning modulatsiooni tõttu. Üldiselt analüüsi tulemusi vaadetes tundub, et keelte erinevusest tulenevalt on raskusi sõna *man* tõlkimisega, sest see on luuletustes eri tähendustega ning tihti ei ole eesti keeles sellele head ja täpset vastet. Samal põhjusel on tihti tähendusnihe toimunud ka sõnade *him* ja *her* puhul. Sõna *him* tõlkimise teeb keerulisemaks ka see, et sõna on kasutatud tihti selleks, et viidata jumalale.

Korduse puhul oli vähem eri liiki erinevusi, peaaegu ainult korduse kadumine. Muutused, mis olid ülejäänud luuletuses, mitte ainult võtmesõnades, lihtsustasid luuletuse süntaksi, välja jäi semantilisi ja leksikaalseid elemente ning toimus ka semantilise struktuuri muutusi. Selle saavutamiseks on kirjeldamisel kasutatud ühte sõna mitme asemel või on erinevate omaduste asemel säilitatud ainult üks. Mõnikord on eestikeelne võtmesõna aga lühem kui ingliskeelne ning nendel juhtudel tuleb reas teiste sõnade edasi andmisel keelelist laiendamist kasutada. Sellistel juhtudel on tehtud vastupidist, ehk on lisatud sõnu või kasutatud pikemaid sõnu. Tihti muutus ka võtmesõna asukoht. Koht reas muutus peaaegu igal korral, sest tegu on keeltega, mis erinevad mitmel moel, aga ka sõnajärje reeglite poolest. Mõnevõrra vähem, kuid siiski märkimisväärselt muutus tõlkes võtmesõnade rida, sest informatsiooni anti edasi teises järjekorras või kasutati niivõrd erinevat sõnastust.

Need kõrvalekalded on peamiselt tekkinud keeleliste erinevuste ja luuletuse vormi säilitamise tõttu. Erinevused lähtetekstist ei ole aga mehaanilised valikud, vaid teadlikud ja läbimõeldud otsused, mis on tingitud vastava luuletuse poeetilisest struktuurist.

Kokkuvõte

Siinses töös olid vaatluse all Doris Kareva tõlked Emily Dickinsoni luulest. Magistritöö peamine eesmärk oli uurida, milliseid tõlketehnikaid on Doris Kareva kasutanud Dickinsoni luules leiduvate võtmesõnade tõlkimisel ning millised on nende valikute tagajärjed olnud nii võtmesõnade kui ka luuletuse tasandil. Selleks, et seda eesmärki täita, oli tööl kolm uurimisküsimust: milliseid tõlketehnikaid on kasutatud? Kas ja kuidas on eri tõlketehnikate rakendamise tulemusel võtmesõnad ja nende tähendused muutunud? Kas ja kuidas on eri tõlketehnikate kasutus luuletust üldiselt mõjutanud ja muutnud?

Töös selgus, et peamine tõlketehnika, mida Kareva on võtmesõnade vahendamiseks kasutanud, oli otsetõlge. Seda oli luuletuste peale kokku 852 korral, ehk seda tõlketehnikat eelistati 74,9% kordadest. See tähendab, et võtmesõnu on tõlgitud võimalikult täpselt. Sageduselt järgmisi tõlketehnikaid esines küll vähe, kuid need mõjutasid sõnu ja nende tähendusi. Peale otsetõlke olid sagedamini kasutatud tõlketehnikad väljajätt (12,6%), modulatsioon (4,2%), üldistus (4,0%) ja täpsustus (2,7%). Nende muutuste põhiliseks (arvatavaks) põhjuseks on see, et Kareva on tõlkimisel suurt rõhku pannud eestinduse poeetilistele omadustele: meetrumile, kõlastruktuurile ja poeetilisele keelekasutusele. Analüüsis ilmnes ka, et muutused väljaspool võtmesõnu on peamiselt olnud süntaksi lihtsustamine, korduse kadumine ning semantiliste ja leksikaalsete elementide väljajätt.

Tulemuste põhjal saab väita, et võtmesõnu on tõlkes edasi antud edukalt ning muutused nii võtmesõnades kui ülejäänud luuletuses on olnud väikesed. Sellised muutused on ka luuletõlkes eeldatavad ja tavalised, sest kunagi ei ole võimalik tõlkes kõike säilitada ja midagi muutub eri põhjustel alati.

Siinse töö tulemused näitavad ka teistele võimalikele luuletõlkjatele, missugused tõlketehnikad võivad neid luuletõlkes kõige rohkem abistada. Kuna magistritöö annab ülevaate sellest, kuidas Doris Kareva, üks väga staažikas Eesti luuletõlkija, on kasutanud erinevateks tõlkelahendusteks mitmekesiseid tõlketehnikaid, siis on tulemuste põhjal võimalik näha väga erinevaid lahendusi sarnastele tõlkeprobleemidele. Kareva tõlkeleitud näitavad, kui loominguline ja paindlik on luuletõlkija töö, sest luules, kus vormil on kõikvõimalikke piiranguid, ongi tõlkijal vabadus kasutada erinevaid tõlkelahendusi. Tuleks küll ära mainida, et selle töö raames on vaadatud ainult ühe tõlkija tõlgendust ühe luuletaja loomingust, ning seda suunal inglise-eesti, ehk üldisemaid järeldusi muude keelte või

vastupidisel suunal tõlkimise kohta teha ei saa, sest nendes olevad murekohad ei ole arvatavasti samad ning teistest keeltest eestindamisel tekkivate tõlkeprobleemide lahendamiseks võib vaja minna teistsuguseid võtteid.

Tulevaste uurimuste puhul oleks huvitav teada, kas teiste luuletajate ja tõlkijate puhul on kasutatud tõlketehnikate protsendiline jaotus pigem sarnane või erinev. Veelgi huvitavam oleks vaadelda, kuidas on tõlketehnikaid võtmesõnade tõlkimiseks kasutatud kas vormiliselt vabamates luulevormides või vabavärsis, või just väga tähendustihedates värsivormides, mille reeglid on rangemad, nagu sonetid, haikud jne. Kui jääda aga Dickinsoni luule eestinduste juurde, siis oleks ka võimalik huvitav tulevane uurimisteema Dickinsoni sageduselt olulisemate võtmesõnade tõlketehnikate analüüs ja võrdlus sellega, kas sellisel viisil leitud võtmesõnade tõlketehnikad erinevad kontekstipõhiselt valitud võtmesõnade omadest.

Kirjanduse loetelu

- '*Tis true — They shut me in the Cold* —. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://allpoetry.com/Tis-true--They-shut-me-in-the-Cold>
- A South Wind — has a pathos*. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://allpoetry.com/A-South-Wind--has-a-pathos>
- A Word dropped careless on a Page*. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
https://en.wikisource.org/wiki/A_Word_dropped_careless_on_a_Page
- All Poetry veebileht. Vaadatud 12.05.2025 <https://allpoetry.com/>
- American Poems veebileht. Vaadatud 12.05.2025 <https://www.americanpoems.com/>
- Arias, Don Roel G., Barbecho, Emardy T., Dacanay, Lorlaine R., Gido, Nathaniel G. & Nemenzo, Sarah M. 2015. Dickinson's poetic themes and figurative language. Journal of Research - University of the Visayas. Vaadatud märts 2025
<https://core.ac.uk/download/pdf/230830593.pdf>
- Bonnefoy, Yves 1992. Translating Poetry. Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida. Eds. Rainer Schulte and John Biguenet. Chicago: UCP, 71–81.
- Dickinson, Emily & Kareva, Doris (tõlk) 1988. *Kiri maailmale*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Dickinson, Emily & Kareva, Doris (tõlk) 1994, detsember. DICKINSON, E. *Looming*, lk 59–62.
- Dickinson, Emily & Kareva, Doris (tõlk) 2000, juuli. DICKINSON, E. *Looming*, lk 27–31.
- Dickinson, Emily & Kareva, Doris (tõlk) 2006. *Maailma luule, kuldne klassika* (lk 767–819). Tallinn: SE & JS.
- Dickinson, Emily & Kareva, Doris (tõlk) 2008. *Ameerika luule antoloogia* (lk 135, 138–146, 148–156). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Dickinson, Emily 2013. *The Complete Poems of Emily Dickinson*. Heraklion Press.
- Doris Kareva (2025). *Vikipeedia*. Vaadatud 03.05.2025
https://et.wikipedia.org/wiki/Doris_Kareva
- DYING*. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
[https://en.wikisource.org/wiki/Poems_\(Dickinson\)/Dying](https://en.wikisource.org/wiki/Poems_(Dickinson)/Dying)
- Emily Dickinson Museum veebileht. Vaadatud 12.05.2025
<https://www.emilydickinsonmuseum.org/>

- ESTER. Vaadatud aprill 2025 ester.ee
- Griffin Wolff, Cynthia. 1986. Emily Dickinson. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
- God is indeed a jealous God*. The Poetry Hour veebileht. Vaadatud september 2024
<https://thepoetryhour.com/poems/god-is-indeed-a-jealous-god/>
- Hallen, Cynthia L. 2021. Dickinson's Breath of Life. N. Panizza & T. Kannan (toim), *The Language of Emily Dickinson* (lk 1–64). Delaware ja Malaga: Vernon Press.
- Hello Poetry veebileht. Vaadatud 12.05.2025 <https://hellopoetry.com/>
- Her Grace is all she has* —. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
https://en.wikisource.org/wiki/Her_Grace_is_all_she_has%E2%80%94
- Holmes, James S. 1970. Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form. *The Nature of Translation*. The Hague: Mouton.
- Howard, William 1957. Emily Dickonson's Poetic Vocabulary. *PMLA*, 72(1), 225–248.
<https://www.jstor.org/stable/460227>
- I dwell in Possibility* —. Poetry Foundation veebileht. Vaadatud september 2024
<https://www.poetryfoundation.org/poems/52197/i-dwell-in-possibility-466>
- I reason, Earth is short*. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://allpoetry.com/I-reason,-Earth-is-short>
- I took one Draught of Life* —. The Poetry Hour veebileht. Vaadatud september 2024
<https://thepoetryhour.com/poems/i-took-one-draught-of-life/>
- I'll tell you how the Sun rose*. Emily Dickinson Museum veebileht. Vaadatud september 2024
<https://www.emilydickinsonmuseum.org/ill-tell-you-how-the-sun-rose/>
- Jakobson, Roman 1971 [1959]. On linguistic aspects of translation. In: Jakobson Selected Writings, 260–266. The Hague: Mouton.
- Kareva, Doris 2024. Tõlke müsteerium. — Eesti Kirjanike Liit, Heli Allik (koost.). *Tõlkija hääl XII*. Tallinn: SA Kultuurileht, 7–16.
- Lefevre, André 1975. *Translating poetry: seven strategies and a blueprint*. Assen: Van Gorcum.
- Levý, Jiří 1963. *Umění překlada*, Praha: Československý spisovatel.
- List of Emily Dickinson poems (2024). Vikipeedia. Vaadatud 25.09.2024
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Emily_Dickinson_poems
- Lightly stepped a yellow star*. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
https://en.wikisource.org/wiki/Lightly_stepped_a_yellow_star

- Lörscher, Wolfgang 1991. Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies: A Psycholinguistics Investigation. Tübingen: Gunter Narr.
- Molina, Lucía & Hurtado Albir, Amparo 2002. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*, 47(4), 498–512.
<https://doi.org/10.7202/008033ar>
- My Life had stood – a Loaded Gun*. Poetry Foundation veebileht. Vaadatud september 2024
<https://www.poetryfoundation.org/poems/52737/my-life-had-stood-a-loaded-gun-764>
- Newmark, Peter 1988. A Textbook of Translation. Hertfordshire: Prentice Hall.
- Nida, Eugen 1964. Towards a science of translation, with special reference to principles and procedures involved in Bible translating. Leiden: Brill.
- Poem Hunter. vaadatud 12.05.2025 <https://www.poemhunter.com/>
- Poetry Foundation veebileht. Vaadatud 12.05.2025 <https://www.poetryfoundation.org/>
- Raffel, Burton 1988. The Art of Translating Poetry. Pennsylvania: The Pennsylvania State University
- Rayson, Paul 2008. From key words to key semantic domains. *International Journal of Corpus Linguistics*, 13(4), 519–549. <https://doi.10.1075/ijcl.13.4.06ray>
- Rummo, Paul-Eerik 2015. Märkmeid luuletõlkimisest. — Eesti Kirjanike Liit, Triinu Tamm (koost.). *Tõlkija hääl III*. Tallinn: SA Kultuurileht, 35–46.
- Satisfaction—is the Agent*. Hello Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://hellopoetry.com/poem/3491/satisfactionis-the-agent/>
- Suspense—is Hostiler than Death—*. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://allpoetry.com/Suspenseis-Hostiler-than-Death>
- Tandon, Neeru & Trevendi, Anjana 2008. Thematic Patterns of Emily Dickinson's Poetry. New Delhi: Atlantic.
- That Love is all there is. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
https://en.wikisource.org/wiki/That_Love_is_all_there_is
- The Missing All — prevented Me*. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024
https://en.wikisource.org/wiki/The_Missing_All%E2%80%94prevented_Me
- The Only News I know*. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024
<https://allpoetry.com/The-Only-News-I-know>
- The Poetry Hour veebileht. Vaadatud 12.05.2025 <https://thepoetryhour.com/>

THE SNAKE. Wikisource veebileht. Vaadatud september 2024

[https://en.wikisource.org/wiki/Poems:_Second_Series_\(Dickinson\)/The_Snake](https://en.wikisource.org/wiki/Poems:_Second_Series_(Dickinson)/The_Snake)

Those who have been in the Grave the longest. All Poetry veebileht.

<https://allpoetry.com/Those-who-have-been-in-the-Grave-the-longest> (september 2024)

Väljataga, Märt 2015. Tõlkida värssi. — Eesti Kirjanike Liit, Triinu Tamm (koost.). *Tõlkija hääl III*. Tallinn: SA Kultuurileht, 47–63.

Who Giants know, with lesser Men. All Poetry veebileht. Vaadatud september 2024

<https://allpoetry.com/Who-Giants-know,-with-lesser-Men>

Wikisource veebileht. Vaadatud 12.05.2025 https://en.wikisource.org/wiki/Main_Page

You cannot make Remembrance grow. Hello Poetry veebileht. Vaadatud september 2024

<https://hellopoetry.com/poem/4072/you-cannot-make-remembrance-grow/>

Summary

Anne-Mari Abroi

Emily Dickinsoni luule võtmesõnade tõlketehnikad Doris Kareva eestindustes

Translation techniques of keywords in Doris Kareva's Estonian translations of Emily Dickinson's poetry

Master's Thesis

2025

The main aim of this Master's thesis is to analyse which translation techniques (as defined by Molina and Albir) have been used by Doris Kareva when translating keywords from Emily Dickinson's poetry into English. The research questions are which translation techniques were used, if and how the translation techniques have impacted or changed the keywords and their meanings, and how the poems have changed overall during the translation process.

First keywords and translation techniques are defined, then an overview of Doris Kareva and Emily Dickinson is given, as well as an introduction to poetry translation and the challenges that come with it. In the second, empiric part of the thesis the data and its sources are introduced, as well as the method for analysis. Then the results are shown with illustrating examples of all the translation techniques used, as well as for changes to do with repetition, and changes to the rest of the poem.

The analysis of the translation techniques of the keywords shows that in most cases literal translation was used, making up 74.9% of the total techniques used. After that the most used translation technique was omission, which was used in 12.6% of cases. After that the most used translation techniques were modulation (4.2%), generalisation (4.0%) and particularisation (2.7%). These results show that most of the time the equivalent that was used was as accurate as possible, so the changes to the keywords were minor. In regard to repetition, there were also small differences that were to do with repetition disappearing. The changes in the rest of the poem, outside the keywords, were mainly simplifying the syntax and omission of semantic and lexical elements.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anne-Mari Abroi,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Emily Dickinsoni luule võtmesõnade tõlketehnikad Doris Kareva eestindustes“,

mille juhendaja on Maria-Kristiina Lotman,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anne-Mari Abroi

13.05.2025

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Anne-Mari Abroi

13.05.2025